

Luvlieluspiejulggaštus

Julggaštus Sámedikki dievasčoahkkimis

Luvlieluspie 31 b.borgemánus 2005

Sámediggi – sámi álbmoga alimus mearrideaddji orgána Ruotas – lea čoahkkanan ordniiduvvan dievasčoahkkimii 30-31 b.borgemánus 2005 Luvlieluspies:

Atná dárbblašlažžan fuomášuhttit dan duođalaš dili man boazoguohtunproseassa dáhpáhusovdáneapmi Härjedálenis lea mielddisbuktán, dat gáibida doaimbidjosa Ruota ráđđehusas oanehis áigái ja Ruota riikkabeaivvis guhkit áigái. Duođalaš dilli lea šaddan maŋjel Alimus Duopmostuolu mearrádus 29 b.cuoŋománus 2004 ahte ii addit geahččalanvejolašvuoda Handölsdálena, Mittådálana, Ruvhten Sijte och Tåssåsena čearuide n.g. Boazoguohtundiggeáššis Härjedálenis, maŋjel go šiehtadallamat boazoguohtuma birra gaskal namuhuvvon čearuid ja guoskevaš eanaeaiggádiid bisánedje ja go guoskevaš čearut mearridedje joatkit diggeáššiin Eurohpaduopmostuollui. Dasalassin leat máŋga buohtalasti proseassat bidjojuvvot johtui fas eará guovlluin *Sámis*, maŋemus lea duopmu mii bođii 8 b.borgemánus 2005 diggeáššis gaskal eanaeaiggádiid ja Tåssåsena čearu gos eanaeaiggádiid bealli vuittii;

Deattuha ahte váldosivva dálá dillái lea Ruota riikkabeaivvi ja ráđđehusa voimmehisvuolta rievdadit láhkaásahusa mii lea dohkkehuvvon rasisma áigebajis ja mii measta ollasit veadjemeahttumin dagaha sámi árbevirolaš eatnangeavaheami vuoitit dikkis ruota eatnangeavaheami vuostá;

Gávnnaha ahte sámít orjješsámi guovllus leat juo dolin gávnnadan ruota ja dánska/dáru kultuvrraiguin. Orjješsámi guovlu šattái dolin juo oassi ruota ja dánska/dáru stáhtaásaheamis;

Gávnnaha viidáset ahte dát oktavuolta mielddisbuvttii garra deattu sámi servdodahkii ja nákcavuođdolága vuostá ja ahte dát proseassa mielddisbuvttii ahte orjješsámi giella ja servodat ja maiddá orjješsámi ealáhusat, njuolggadusat ja kultuvra gáržžiduvvojedje. Árbevirolaš sámi eatnangeavaheapmi ja sámi vieruiduvvan vuoigatvuolta šadde vuollebeallái gilvaleaddji ruota ja dánska/dáru eatnangeavaheami ja vuoigatvuoda geavaheami vuostá;

Deattuha ahte guoskevaš stádat almmolaččat dávjá govvidit dán oktavuoda ja proseassa "kulturriidun" gaskal ođđaáigásaš oarjeriikkalaš servodaga ovdáneami siste ja nálálaš vuollegis luonddoálbmoga mas ii leat boahtteáigi;

Deattuha maiddái ahte dát koloniálalaš proseassa gohčoduvvon "kulturriidun" mielddisbuvttii ahte sámiet masset dehe olggustuvvojedje guovlluin maid ledje ovdal geavahan ja ahte ovdalaš dohkkehuvvon vuoigatvuođat eatnamiidda ja čáziide dahkkojuvvojedje duššin lágas ja praktihkalaččat;

Mearkkaša ahte sihke Norga ja Ruotta almmolaččat sierralágán vugiid mielde leat átnon ándagassii sámie álbmogis dáid ja eará vearredaguid ja bahádaguid ovddas;

Gávnnaha ahte eiseválddit norgga beales leat sihke politihkalaččat ja vuoigatvuođalaččat álggahan doaibmabidjosiid mat galget čájehit ahte dát formálalaš ándagasátnun eai leat dušše guorus sánie. Ovdamearkka dihte lea Norga oidnosii dahkan lágalaš vuođu sámie ealáhusgeavaheami ja eatnangeavaheami várás ja dát vuoigatvuohta lea seammá dásis go eará eatnangeavaheamit dan dihte ahte dáhkidit joatkevaš sámie árbevirolaš ealáhusgeavaheami orjješsámie guovllus. Seammá áiggi leat riikkabeaivi, ráđđehus ja duopmostuolut ruođa bealde diktan "kulturriiddu" joatkit;

Mearkkaša earenoamážit ahte Norgga stuoradiggi lea mearridan dássidit duođastusnoadi riidduin gaskal sámie árbevirolaš ja norgga eatnangeavaheami. Viidáset lea norgga stáhta bidjan ruđaid sierra mainguin galgá ruhtadit vuoigatvuođaproseassaid gaskal árbevirolaš sámie eatnangeavaheami ja eanaeaiggádiid;

Mearkkaša dán oktavuodas ahte gaskariikkalaš orgánat ja ovtastumit nugo Ovtastuvvon Náššuvnnat, Eurohpalaš Ovtastat ja Eurohparáđđie leat duođastan ahte Ruotta vállje diktat kulturriiddu joatkit ja dat lea rihkkun sámie álbmoga ja sámie ovttaskas olbmoid vuđolaš olmmošvuoigatvuođa ja friddjavuođa vuostá;

Deattuha dán oktavuodas dárbbaslašvuođa ahte iešguđege náššunalstáhta joatkevaččat dovddasta ja doahttala sámie álbmoga vuoigatvuođa geavahit ja hálddašit luonddoriggodagaideaset ja návccaideaset buoremussan sámie servodahkii ráfisoahpamuša jagis 1645 Brömsebros, rádjetráhtahtaid jagis 1751, lappkodisilla ja álbmotrievtti mielde;

Deattuha viidáset ahte ie guđege dáfus leat vejolaš sámie álbmogis váldit eret birgenvejolašvuođaid;

Vuordá ahte Ruođa riikkabeaivi ja ráđđehus – ovttasbarggus Sámedikkiin – álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid mielde devdet geatnegasvuođaideaset ahte sámie ealáhusat, sámekultuvra ja giella seailuhuvvojat maiddái orjješsámie guovllus.

Sámediggi lea ovttamielalaš čuovvovačča birra:

1. Ruotta lea geatnegahtton dovddastit ja sihkkarastit sámiid vuoigatvuodaid eamiálbmogin, dasa gullo maiddá sámiid vuoigatvuotta historjjálaš čáhce- ja eatnanguovlluide ja luonddonávccaide. Dát guoská earenoamážit orjješsámi guovlui, duogážiin maid orjješsámi servodat ja ealáhusat leat šaddan gierdat oktasaš dološ koloniálalaš áiggis.
2. Sámekultuvrra seilluheapmi, suodjaleapmi ja ovddosguvlui fievrrideapmi boahttevaš buolvvaide, earenoamážit árbevirolaš sámi ealáhusat nugo boazodoallu, bivdu, guolásteapmi ja eará luonddo- vuodđuduvvon ealáhusat leat dan duohken ahte Ruotta dovddasta ja bevttolaččat sihkkarastá sámiid historjjálaš vuoigatvuodaid eatnamiidda, čáziide ja luonddonávccaide, nugo dahkkojuvvoi juo 1751. Dát deavdá maiddá náššunalstáhtaid geatnegasvuodaid ON:a konvenšuvnna mielde siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid hárrái, earenoamážit artihkkal 1 ja 27, ON:a Mánnakonvenšuvnna, earenoamážit artihkkal 30 ja ILO konvenšuvnna nr 169 mielde eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji stáhtain.
3. Álbmotrievttis dohkkehuvvon riekti iešmearrideapmái addá sámi álbmogii vuoigatvuotta ieš mearridit iežas politihkalaš dili ja ovddidit iežas ruđalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami. Sámi álbmogis lea maiddá vuoigatvuotta ráđđet iežas luonddoriggodagaid ja gávdnoštumiid badjel. Ii guđege dáfus leat vejolaš sámi álbmogis váldit eret birgenvejolašvuodaid.
4. Geavahannjuolggus árbevirolaš bivdui, guolásteapmái ja guohtuneatnamiidda leat eaktun sámi kultuvrra seilluheapmái ja ovddideapmái. Ii leat dohkálaš ahte Ruotta duopmostuolut geavahit njuolggadusaid duodaštussan, mat leat hábmejuvvon Ruotta ii-nomádalaš eatnangeavaheami mielde. Boađus das lea ahte otná gustovaš lága mielde sápmelaččain ii leat vejolašvuotta vuoitit vuoigatvuodaáššiid eatnamiid ja čáziid dáfus maid geavahit ja maiddá vearroeatnamiid dáfus, maid leat geavahan don doloža rájis.
5. Sápmelaččat fertejit oažžut doarvái resurssaid ja vejolašvuodaid sáhttit lágastit eatnan-, čáhce- ja luonddonávccaid vuoigatvuoda-áššiiguiin duopmostuoluin.
6. Ávžžuhuvvo ahte Ruotta nannosit sihkkarastá ahte sámi vuoigatvuoda-proseassat mat leat jođus gávdnet čovdosiid mat čuovvut álbmotrievtti ja vuoigatvuodaid maid Ruotta lea dohkkehan.

7. Ávžžuhuvvo ahte Ruota ráđđehus nannosit doaibmagohtá nu ahte oassebealit Härjedálena diggeáššis álggahit konstruktiivlaš šiehtadallamiid boazoguohtuma birra. Ráđđehus ferte maiddá dal álggus leat veahkin gávdat soabahallama mainna goappaš oassebealit sáhttet eallit ja juolludit dárbblaš ruđaid dán bargui. Dilli man Härjedálena diggeášši lea mielddisbuktan lea boadus Ruota vuommehisvuodas njulget lánkaásahusa mii dohkkehuvvoi rasisma áigebajis ja danin Ruotas lea geatnegasvuohta bággolonistit boazoguohtuneatnama jus ii olle soabalašvuhtii šiehtadallamiin.
8. Ii leat vejolaš dohkkehit boahhtevaš lánkaásahusa sámi vuogatvuoda birra eatnamiidda jus sámii eai leat dohkkehan dan álggus.
9. Ávžžuhuvvo ahte Ruota ráđđehus ja riikkabeaivi jođaneamos lági mielde nammadit parlamentáralaš guorahallama mii galgá geahččat bearrái visot váttisvuodaid dán guhkálmis riiddus ja maid gávdat ja evttohit vejolaš čovdosiid. Dakkár čovdosat fertet vuhtiváldit sámiid olmmošlaš vuogatvuodaid ja dasalassin vuhtiváldit goappaš oassebeliid beroštumiid.
10. Sámediggi lohpidat bargat aktiivvalaččat ovttas Ruota riikkabeivviin ja ráđđehusain, čearuid ja eanaeaggáid ovddasteddjiiguin ja geahččalit gávdat konstruktiivlaš ja guhkálmis čovdosiid vuogatvuodalaš áššiin ja eará mekaniismmain mat sáhttet geahpidit ovttasbarggu ja ovttaseallima gaskal árbevirolaš sámi eatnangeavaheami ja eará eatnangeavaheami.